

Ige-igekötő sorrend

Peredy Márta

Előadásomban a Jókai-kódexben vizsgálom az igekötők igéhez képesti helyzetét. A vizsgálat középpontjában a semleges mondatokban is előforduló ige-igekötő sorrend áll, mely szerkezet ekkor még nem fejez ki progresszív aspektust. Wacha Balázs (1995) szerint ez a szórend az igekötő-ige sorrendhez hasonlóan lezárt eseményeket ír le, ez utóbbi szerkezet fakultatív változatának tekinthető. Emellett Wacha megjegyzi, hogy sokszor szolgál a fordított sorrendű szerkezet a figyelem felkeltésére, a történetmesélés fordulatainak jelzésére. Ez utóbbi a megfigyelésből kiindulva, illetve figyelembe véve, hogy a mai magyar archaikus nyelvváltozataiban is megtalálható hasonló szerkezet, melyet Kádár (2007) prezentáló funkciójúnak tekint, arra az eredményre jutok, hogy az ige-igekötő sorrendű semleges mondatok

- (i) megjelenése nem fakultatív,
- (ii) az összes igekötőt is tartalmazó, semleges kijelentő mondatnak csupán 5%-át teszik ki, és
- (iii) csak a szöveg meghatározott helyein fordulhatnak elő: címekben, illetve egy-egy eseménysor elbeszélésének első mondataként.

A szerkezet tehát kétségtelenül valamiféle prezentáló, felvezető funkcióval bír. Amellett fogok érvelni, hogy aspektuális szempontból se nem folyamatos, se nem befejezett, hanem aspektus nélküli (semleges). Állításom a magyar nyelv aspektusrendszerének változási tendenciáin fog alapulni, melyet a következőképpen interpretálok. A komplex igeidő és aspektusrendszer az ún. nézőponti aspektus kifejezésére szolgálhatott. Leegyszerűsödését egyrészt az igekötők kialakulása tette lehetővé, mely az ún. szituációs aspektus (az események belső szerkezetének) árnyaltabb kifejezésére nyújt lehetőséget (vö. É. Kiss 2006), másrészt a magyar mondat információs szerkezetének szórendi leképeződése (azaz az ige előtti, főhangsúlyt viselő pozíció megszilárdulása) pótolja. Általánosságban állítom, hogy az információs szerkezet és a nézőponti aspektus kifejezése a mai magyarban és már a Jókai kódexben sem válik szét. Ezt az is bizonyítja, hogy a nem-semleges (tehát pl. fókuszos vagy tagadó) mondatokban neutralizálódik, azaz kifejezhetetlenné válik az aspektus. (A kifejezés lehetetlensége alatt a morfoszintaktikai eszközök hiányát értem, megfelelő határozók segítségével természetesen egyértelműsíthető a mondanivaló.) Mindezek alapján az ige-igekötő sorrendet (nem hangsúlyos igekötőt feltételezve) a nézőponti aspektusnélküliségnek feleltetem meg, úgy a fent említett semleges szerkezetben, mint a fókuszos, tagadó és felszólító mondatokban.